

2023-07-24

Jämställdhetsmyndigheten

info@jamstalldhetsmyndigheten.se

Diarienummer: ALLM 2023/114

Socialdepartementet

s.remissvar@regeringskansliet.se

Kopia till s.sof@regeringskansliet.se

Diarienummer: S2023/00244

JÄMSTÄLLDHETSMYNDIGHETENS REMISSVAR PÅ UTREDNINGEN EN UPPVÄXT FRI FRÅN VÅLD, SOU 2022:70

Sammanfattning

Jämställdhetsmyndigheten välkomnar en nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Våld mot barn är ett utbrett samhällsproblem som får allvarliga konsekvenser för de utsatta barnen. Den nationella strategin, dess insatsområden och åtgärder kommer även att få betydelse för de barn som omfattas av den nationella strategin att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, vilken inkluderar våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål.¹

Jämställdhetsmyndigheten är i huvudsak positiv till utredningens förslag. Myndigheten anser att strategin har ett starkt barnrättsperspektiv med väl genomarbetade förslag, målsättningar och åtgärder. Myndigheten uppskattar att utredningen inkluderar ett jämställdhetsperspektiv, men anser att detta borde ha fått ett starkare genomslag i åtgärds- och insatsförslagen. Det finns behov av att tydliggöra hur samordning och samverkan ska ske med de åtgärder och uppdrag som Jämställdhetsmyndigheten genomför i enlighet med den nationella strategin att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Detta för att säkerställa jämställdhetsperspektivet i arbetet med barn och unga utifrån det könsspecifika våldet som riktas gentemot flickor.

Jämställdhetsmyndigheten vill framföra följande synpunkter i den fortsatta beredningen:

- Det är av största vikt att Folkhälsomyndigheten säkerställer att myndigheten har tillgång till gedigen kunskap om barns behov och rättigheter, liksom kunskap om mäns våld mot kvinnor samt våld i nära relationer i allmänhet och våld mot barn i synnerhet, för att kunna fullgöra uppdraget.
- Det finns behov av insatser för att förebygga skadliga normer och den påverkan de har på barn och vuxna som utövar eller riskerar att utöva våld.
- I de förslag som lämnas för att förebygga våld i skola och förskola bör särskilt flickors utsatthet för våld synliggöras och inkluderas. Sexuella

¹ Skr. 2016/17:10, Makt, mål och myndighet.

kränkningar och trakasserier är våldsformer som flickor i stor utsträckning utsätts för och som ofta äger rum i skolmiljön.

- Det krävs tydligare åtgärdsförslag i de delar som berör barn som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck, för barn som utsätts för olika former av sexuell exploatering samt för barn som beviljas skyddsinsatser från samhället i form av skyddat boende och/eller skyddade personuppgifter.
- Det krävs skarpare förslag för att säkerställa att barn skyddas från umgänge med våldsutövande föräldrar.
- Strategins fjärde långsiktiga mål behöver inkludera våldsutsatta barns rättigheter i andra förfaranden utöver brottmålsprocessen, såsom t.ex. mål om vårdnad, boende och umgänge och LVU-mål.
- Utbildningsinsatserna som riktar sig till rättsväsendets aktörer bör omfatta hedersrelaterat våld och förtryck, könsstypning av flickor och kvinnor samt prostitution och människohandel.
- Det bör regleras i lag att alla barn har rätt att få tillgång till ett barnhus samt hur aktörernas samverkan ska se ut.
- Det är nödvändigt att våld mot barn följs upp genom nationella prevalensundersökningar som genomförs vart femte år och Stiftelsen Allmänna Barnhuset bör även fortsättningsvis ansvara för detta.
- Examensmålet om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer, liksom ett examensmål om våld mot barn, behöver inkluderas i förskolelära- och lärarutbildningar.

Synpunkter enligt utredningens disposition

14. En nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn

14.1 Strategins övergripande målsättning är att varje barn ska ha en uppväxt fri från våld

Jämställdhetsmyndigheten välkomnar utredningens förslag på övergripande mål. Myndigheten bedömer att likheterna i struktur med den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor² kan underlätta samordningen av insatser inom de båda strategierna.

14.3 Strategins fem mål

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i utredningens förslag på fem långsiktiga mål. För att uppnå målen krävs att barns rättigheter och behov alltid är i fokus, och att det finns insikt kring att barns och föräldrars/vuxnas intressen inte alltid sammanfaller. Det myndigheten saknar i strategins fjärde långsiktiga mål är fokus på våldsutsatta barns rättigheter i andra förfaranden utöver brottmålsprocessen. *Se vidare avsnitt 15.4.*

² Skr. 2016/17:10, Makt, mål och myndighet.

14.5 Folkhälsomyndigheten ges en central roll i strategiarbetet

Jämställdhetsmyndigheten saknar kriterier om kompetens kring barn samt våld mot barn bland de skäl som utredningen nämner i sin bedömning att Folkhälsomyndigheten är bäst lämpad för detta uppdrag. Jämställdhetsmyndigheten menar att fördjupad kunskap kring barns behov och rättigheter, liksom kunskap om mäns våld mot kvinnor samt våld i nära relationer i allmänhet och våld mot barn i synnerhet, är avgörande för att fullgöra uppdraget. Det är särskilt angeläget att kunskapen innefattar hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel. Det är således av största vikt att Folkhälsomyndigheten säkerställer att myndigheten har tillgång till gedigen barn- och våldskompetens, utifrån olika typer av våldsutsatthet, för att kunna samordna och bedriva ett ändamålsenligt arbete.

14.7 Länsstyrelserna ska stödja det lokala och regionala arbetet

Jämställdhetsmyndigheten ser positivt på att länsstyrelserna får ett särskilt ansvar att stödja det lokala och regionala arbetet utifrån strategin. Det är emellertid viktigt att förslaget om att tillföra denna uppgift till det redan befintliga arbetet mot mäns våld mot kvinnor tilldelas särskilda medel, så att inte mindre resurser skjuts till än om uppdraget i stället organiserats inom en separat struktur.

14.8 Kommunövergripande kartläggningar, analyser och åtgärdsplaner

Jämställdhetsmyndigheten välkomnar utredningens förslag kring kommunernas ansvar för strategiarbetet. För att säkerställa likvärdiga möjligheter över landet behöver kommunerna ges goda förutsättningar att uppfylla sitt ansvar, där hänsyn till mottagarkapaciteten tas. Myndigheten vill därutöver lyfta vikten av att kommunerna gör de prioriteringar som krävs för att uppfylla sitt ansvar.

14.8.2 Kommunerna ska kartlägga och analysera behoven samt upprätta planer för de åtgärder som man avser att vidta

Jämställdhetsmyndigheten tillstyrker utredningens förslag att kommunerna ska ta fram lägesbilder som bygger på kartläggning och analys. Myndigheten anser dock att det är nödvändigt med viss styrning om vad som ska kartläggas och analyseras.³ Detta för att säkerställa att resultaten kan användas för att göra nationella jämförelser och sammanställningar, en uppgift som förslagsvis kan läggas på Folkhälsomyndigheten utifrån dess nationella ansvar för strategin samt erfarenhet av att följa utvecklingen av bland annat ANDTS.⁴ Det bör av den anledningen, och för att underlätta för kommunerna, övervägas om delar av kartläggningen och analyserna ska vara nationellt fastslagna. Det kan exempelvis avse en struktur för systematisk uppföljning av insatser till barn som utsatts för våld, hur barn bör involveras i kartläggningen och genomförande av enkät till yrkesverksamma kring rutiner och förutsättningar för upptäckt

³ Se t.ex. Jämställdhetsmyndigheten och Brottsförebyggande rådet (2022), Metodstöd för kartläggning av tre våldstyper.

⁴ Genom Indikatorlabbet följs utvecklingen inom alkohol, narkotika, dopning, tobaks- och nikotinprodukter och spel om pengar över tid genom ett stort antal indikatorer, se Skr. 2021/22:213.

av våld mot barn. Jämställdhetsmyndigheten menar att en viss styrning inte hindrar att kommunerna också får utrymme att anpassa kartläggningen efter lokala förutsättningar.

15 Prioriterade insatsområden och åtgärder

15.1 Våld mot barn ska förebyggas

15.1.1 Förstärkt fokus på främjande och förebyggande arbete

Jämställdhetsmyndigheten välkomnar utredningens förslag om förbättrade förutsättningar för socialtjänsten att arbeta främjande och förebyggande. När det gäller socialtjänstens arbete förutsätts att socialsekreterare har kunskap om våldet och våldets mekanismer, samt tid och mandat att arbeta med området. Kunskapen kan i dagsläget variera stort i landet, mellan olika kommuner och olika verksamheter. Brist på ledning och styrning kan medföra att våldsutsatta barn inte får det stöd och den hjälp som de har rätt till och behov av. För att det förebyggande arbetet ska nå framgång bör kunskapen om våldsförebyggande arbete säkerställas hos såväl politisk ledning och chefer som medarbetare.⁵

15.1.2 Kunskapen om våld och våldets konsekvenser ska öka hos barn och vuxna

Jämställdhetsmyndigheten välkomnar förslaget om att förstärka kravet på att förmedla kunskap om våld till barn i förskola och skola, som är centrala miljöer i barns liv. Myndigheten saknar dock ett skarpare förslag om fortlöpande kunskapshöjande insatser för pedagoger och annan skol- och förskolepersonal, om bland annat mäns våld mot kvinnor, våld i nära relation och särskilt våld mot barn. De som förmedlar kunskap till barn om våld och våldsutsatthet bör själva ha kunskap inom området.⁶

15.1.4 Insatserna till barn och vuxna som utövar eller riskerar att utöva våld mot barn ska stärkas

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i att insatser till barn och vuxna som utövar eller riskerar att utöva våld mot barn ska stärkas. Den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor betonar bland annat mäns delaktighet och ansvar som en viktig del i det förebyggande arbetet. Utifrån det vill myndigheten betona behovet av insatser för att förebygga skadliga normer och den påverkan de har på barn och vuxna som utövar eller riskerar att utöva våld. Kunskap om makt, våld och stereotypa könsnormer är grundläggande för att förebygga och bekämpa våld mot barn.⁷

Stärkta insatser för barn som utövar eller riskerar att utöva våld bör bland annat omfatta motverkande av barns tillgång till pornografi. Pornografi har stor påverkan på barn och ungas relationer och/eller våldsutövande, särskilt vad gäller pojkar

⁵ Jämställdhetsmyndigheten (2022), Bortförda barn och unga; Jämställdhetsmyndigheten (2021), Covid-19 och våldsutsatthet.

⁶ Jämställdhetsmyndigheten (2021), Samordning av våldsförebyggande insatser; Jämställdhetsmyndigheten (2023), Steg framåt och nya utmaningar: Resultatrapporten 2023.

⁷ A.a.; Center mot våldsbejakande extremism (2022), Män, maskulinitet och våldsbejakande extremism.

sexuella våld mot flickor.⁸ Beträffande det förebyggande arbetet mot könsstymning av flickor och kvinnor är förlossningsvården, barnavårdscentralen, kulturföreningar, trossamfund och skola samtliga aktörer/arenor som besitter en särskilt viktig roll i att nå målgrupper, särskilt föräldrar och anhöriga samt pojkar och män.⁹

15.1.5 Särskilda insatser ska vidtas för att skapa trygghet och förebygga våld i miljöer där barn vistas

Jämställdhetsmyndigheten välkomnar den kraftsamling som utredningen föreslår för att förebygga våld i skola och förskola. I de förslag som lämnas, bland annat förslaget om en kommission mot kränkningar och mobbning, bör särskilt flickors utsatthet för våld synliggöras och inkluderas. Sexuella kränkningar och trakasserier samt våld och övergrepp via nätet är våldsformer som flickor i stor utsträckning utsätts för och som ofta äger rum i skolmiljön. Det krävs även att förslagen inkluderar insatser avseende barn med funktionsnedsättning, som omfattas av en överrisk att utsättas för mobbning.¹⁰

Jämställdhetsmyndigheten anser att det finns en risk att en satsning om mobbning i skolan förbiser det våld som barn utsätts för i andra miljöer men kan bära med sig in i skolan. Det är därför viktigt att i en satsning som denna vara uppmärksam på och medveten om barn som utsätts för våld i till exempel hemmiljön eller i den digitala miljön, såsom våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck samt sexuell exploatering. Myndigheten anser att det finns skäl att samordna den kraftsamling som utredningen föreslår för att förebygga våld i skola och förskola med utsatthet för våld även i andra miljöer.

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i förslagen som syftar till att stärka det våldsförebyggande arbetet i samhällets vård. Myndigheten vill i sammanhanget understryka vikten av att det fortsatta utvecklingsarbetet synliggör den särskilda utsatthet som barn placerade på HVB, stödboende och SiS har beträffande risken att utsättas för sexuellt våld och sexuell exploatering.¹¹

15.2 Barns våldsutsatthet ska upptäckas

15.2.1 Förutsättningarna för barn att reagera på våldet och signalera till omgivningen ska stärkas

Jämställdhetsmyndigheten ställer sig bakom förslaget att Brottsoffermyndigheten ska säkerställa tillgång till informationsmaterial avsett för och anpassat till barn, om olika

⁸ Barnombudsmannen, Delrapport 1: Kartläggning av forskning om pornografins inverkan på barn och unga.

⁹ Jämställdhetsmyndigheten (2020), Förebyggande arbete mot könsstymning av flickor och kvinnor.

¹⁰ Myndigheten för delaktighet (2023), Våld mot personer med funktionsnedsättning – Om utsatthet och förekomst av våld.

¹¹ Inspektionen för vård och omsorg (2023), Tillsyn av SiS särskilda ungdomshem 2021-2022; Närhälsan Kunskapscentrum för sexuell hälsa (2017), SRHR på HVB; För närvarande utreds åtgärder för hur kvalitén i vården kan öka när barn och unga placeras i familjehem, jourhem, stödboende och hem för vård eller boende mm., se dir. 2021:84 samt tilläggsdir. 2023:13.

former av våld, dess skadeverkningar och vilken hjälp som finns att få. Det är av vikt att arbetet även sker i samverkan med Jämställdhetsmyndigheten. Detta för att säkerställa att det nationella arbetet att förebygga och bekämpa våld har ett livsperspektiv, samt ett tydligt jämställdhetsperspektiv utifrån det könsspecifika våldet som riktas gentemot flickor.

Jämställdhetsmyndigheten vill trycka på vikten av att utvärdera och följa upp informationsinsatserna, för att mäta effekten av dessa. Det är särskilt viktigt att titta på hur dessa insatser når barn och unga som riskerar att vara särskilt utsatta.¹²

Vidare ser Jämställdhetsmyndigheten att metoder som exempelvis *Stopp min kropp* behöver följas upp. Det finns liknande material och metoder i internationell kontext som är utvärderade, dock ej dessa svenska material i en svensk kontext, vilket Jämställdhetsmyndigheten belyser i en litteraturöversikt rörande sexuell exploatering av barn.¹³

15.2.2 Vuxnas förutsättningar och förmåga till upptäckt samt att agera vid tecken på våld ska förbättras

Jämställdhetsmyndigheten menar att det är av stor vikt att Skolverket i sin översyn av styrande dokument tydligt definierar och inkluderar alla former av våld, eftersom sexuell exploatering, människohandel samt hedersrelaterat våld och förtryck annars riskerar att falla bort.¹⁴

Jämställdhetsmyndigheten vill särskilt belysa vikten av att Socialstyrelsen lyfter frågor rörande sexuell exploatering och människohandel när de uppdaterar rekommendationer kring att systematiskt fråga om våld inom socialtjänst, hälso- och sjukvård och tandvård. Myndigheten har i en rapport om stärkt arbete mot prostitution och människohandel bland annat lyft rekommendationer om screeningverktyg.¹⁵ Det är vidare av särskild vikt att mödra- och barnhälsovården samt barn- och ungdomspsykiatri lyfts i arbetet att följa upp samt föreslå eventuella insatser och uppdateringar av rekommendationer kring att systematiskt fråga om våld. Det krävs även en lyhörddhet för tecken och uttryck utöver tal som kan tyda på våldsutsatthet. Detta för att synliggöra de yngsta barnen, särskilt de som inte har en egen röst utan är beroende av omgivningen, och undersöka behov av insatser.

Utifrån att vuxnas förutsättningar och förmåga till upptäckt samt att agera vid tecken på våld ska förbättras vill Jämställdhetsmyndigheten lyfta arbetsgivares viktiga roll för att alla barn ska ha en uppväxt fri från våld. För den som är utsatt för våld kan arbetsplatsen vara den enda plats där det är möjligt att ha kontakt med andra och känna sig trygg. Stöd från chefer kan bidra till att uppmärksamma våldet och i

¹² Exempelvis barn med funktionsnedsättningar, barn som identifierar sig som HBTQI+, barn utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck eller sexuell exploatering, multipelt utsatta barn, barn som saknar vårdnadshavare samt barn inom samhällsvård.

¹³ Jämställdhetsmyndigheten (2022), Att förebygga sexuell exploatering.

¹⁴ Jämställdhetsmyndigheten (2022), Brister i kunskap, stöd och insatser.

¹⁵ Jämställdhetsmyndigheten (2021), Prostitution och människohandel.

förlängningen medverka till att våldet upphör, och även bidra till att eventuella medarbetare som utsätter andra kan förändra sina beteenden.¹⁶

15.3 Barn ska få det skydd och stöd samt den behandling de har rätt till

15.3.1 Tillgängligheten till skydd, stöd och behandling ska förbättras

Jämställdhetsmyndigheten välkomnar förslaget att länsstyrelserna får i uppdrag att kartlägga och sprida information om vad som erbjuds i länet för att förebygga våld mot barn samt för att ge skydd, stöd och behandling till barn som utsätts för eller riskerar att utsättas för våld. Myndigheten vill poängtera att samverkan och samordning behöver ske med de nationella myndigheter som redan idag har stöd- och kunskapsmaterial riktade till både barn och yrkesverksamma. Jämställdhetsmyndigheten har bland annat tagit fram stöd och kunskap för att upptäcka och förhindra övergrepp och exploatering samt informationsmaterial om barn som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck och om våld i ungas parrelation.¹⁷ Myndigheten vill även betona vikten av ett jämställdhetsperspektiv vid genomförande. Kunskap om det våld som flickor respektive pojkar utsätts för är centralt för att kunna utforma träffsäkra informationsinsatser.

Jämställdhetsmyndigheten ser positivt på utrednings åtgärdsförslag om ett aktivt och långsiktigt arbete för att förbättra tillgängligheten till barn- och ungdomspsykiatri. Myndigheten vill dock se tydligare förslag om vilka åtgärder som ska vidtas för att utveckla kommuners och regioners första linje av insatser för barn som utsätts för våld, vilket är en förutsättning för att våldsutsatta barn ska kunna få tillgång till barn- och ungdomspsykiatri. Åtgärder behöver vidtas för att tillgodose alla våldsutsatta barns behov av skydd, stöd och behandling i så väl ett akut skede som långsiktigt. Myndigheten anser att det inledningsvis bör genomföras en översyn avseende organisering, ansvarsfördelning och samverkan inom och mellan aktörer som elevhälsa och barn- och ungdomspsykiatri som även inkluderar socialtjänst och barnahus.¹⁸

15.3.2 Barns delaktighet i utformning, genomförande och uppföljning av insatser ska stärkas

Jämställdhetsmyndigheten tillstyrker förslaget om kompletterande lagstiftning¹⁹ som syftar till att socialtjänsten ska försäkra sig om att barnet förstår den information som ges och att informationen anpassas till barnets ålder och andra individuella

¹⁶ Jämställdhetsmyndigheten, Arbetsmiljöverket och Myndigheten för arbetsmiljö-kunskap (2023), Arbetsplatsens betydelse vid förekomst av våld i nära relation – information till arbetsgivare.

¹⁷ Jämställdhetsmyndigheten (2022), Att förebygga sexuell exploatering; Jämställdhetsmyndigheten (2022), Bortförda barn och unga; Jämställdhetsmyndigheten, Polismyndigheten, länsstyrelserna och Stiftelsen 1000 möjligheter, Kampanjen Svartsjuka är inte romantiskt, www.svartsjukaarinteromantiskt.se.

¹⁸ Se den rapport som Jämställdhetsmyndigheten lämnar den 1 oktober 2023 i myndighetens uppdrag att kartlägga och sprida kunskaper om erfarenhet av hedersförtryck och annat våld kopplat till utlandsvistelse.

¹⁹ Socialtjänstlagen (2001:453) och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

förutsättningar. Myndigheten vill emellertid se åtgärdsförslag om barns rätt till delaktighet som sträcker sig längre än en försäkran om att barnet förstått informationen. Att beakta det barnet säger eller uttrycker är av stor vikt för att uppnå barnets rätt till delaktighet och som utredningen lyfter beaktas barns åsikter inte alltid i dag. Barns egen vilja och berättelser om våldsutsatthet måste beaktas i högre utsträckning för att professionella ska kunna bedöma både risken för våld och övergrepp och tillgodose det enskilda barnets behov av stöd, skydd och behandling. Svenska och internationella studier visar att delaktighet kan vara av särskild betydelse för barn som upplevt våld och annan utsatthet i familjen.²⁰ För att uppfylla barns rätt till delaktighet krävs även att det återkopplas till barnet vad som blivit beslutat samt hur barnets delaktighet påverkat beslutet.

Som utredningen skriver omfattas den tidiga barndomen av en särskild sårbarhet, bland annat på grund av begränsade möjligheter till insyn. Alla barn, även de yngsta, har rätt att vara delaktiga och Jämställdhetsmyndigheten anser att det är av särskild vikt att små barns uttryck, i tal men även bortom tal, beaktas.

Jämställdhetsmyndigheten välkomnar förslaget om att en utredning bör tillsättas för att lämna förslag på hur den individuella uppföljningen kan stärkas i socialtjänstens insatser till barn som utsätts eller riskerar att utsättas för våld. Uppföljning är av stor vikt för att säkerställa barnets rätt till en uppväxt fri från våld. Jämställdhetsmyndighetens rapport om bortförda barn och unga²¹ visar att tiden direkt efter en avslutad insats, exempelvis i skyddat boende, är särskilt riskfylld och att en strukturerad uppföljning därför behöver ske. Myndigheten är särskilt positiv till att förslaget innefattar att det bör undersökas närmare hur barns egna upplevelser kan inkluderas vid uppföljning. För att säkerställa träffsäkra insatser och skydd för våldsutsatta barn behöver barns åsikter beaktas i högre grad både vid genomförande och uppföljning.

15.3.3 Förmågan och möjligheterna att fånga upp och möta barns individuella behov ska förbättras

Jämställdhetsmyndigheten tillstyrker förslaget att Socialstyrelsen får i uppdrag att undersöka tillgången till och behovet av kunskapsbaserade arbetssätt och metoder för socialtjänstens bedömningar av risker och skyddsbehov vid misstanke och kännedom om våldsutsatthet. Myndigheten vill dock se ett skarpare åtgärdsförslag där kommunerna får tillgång till kunskapsbaserade metoder för socialtjänstens riskbedömningar som bör vara avgiftsfria. Barn som utsätts för eller upplever våld eller andra övergrepp är en särskilt utsatt grupp. För att uppfylla samhällets ansvar att skydda dessa barn behöver det säkerställas att samhällets aktörer som möter barn med erfarenheter av våld och våldsutsatthet kan identifiera barns behov av stöd, skydd eller behandling. Det behöver vidare säkerställas att metoder för riskbedömning har ett barnperspektiv och enbart används för de målgrupper som de är utformade för.

²⁰ Eriksson, M & Näsman, E (2011), När barn som upplevt våld möter socialtjänsten – om barns perspektiv, delaktighet och giltiggörande; Bren N. och Wade, A. (2001) The changing experience of childhood. Families and Divorce.

²¹ Jämställdhetsmyndigheten (2022), Bortförda barn och unga.

Myndigheten vill vidare poängtera vikten av att även socialtjänstens familjerätt får tillgång till kunskapsbaserade metoder för riskbedömningar. I myndighetens kartläggning av hur uppgifter om våld beaktas i mål om vårdnad, boende och umgänge framkom att uppgifter om våld beaktas i låg utsträckning i de riskbedömningar som domstolen genomför och vid målens avgörande.²² För att säkerställa barns rätt till skydd är det även nödvändigt att domstolens riskbedömningar metodutvecklas.²³ Det är av särskild vikt utifrån att risken för att utsättas för allvarligt våld, ytterst dödligt våld, ökar i samband med separationer och tvister om barn.²⁴

Pågående utredningar²⁵ gör att den aktuella utredningen inte lämnar några konkreta förslag om det nationella, regionala och lokala arbetet för att förstärka skydd, stöd och behandling för barn som utsätts för olika former av sexuell exploatering. Utredningen lämnar av samma anledning inte heller några konkreta förslag om barn som placerats i samhällsvård till följd av hedersrelaterat våld och förtryck.²⁶ Jämställdhetsmyndigheten anser att det behövs tydliga åtgärdsförslag inom dessa områden, där det framgår hur samordning av åtgärder med koppling till den nationella strategin att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor ska genomföras. Olika former av sexuell exploatering av barn och hedersrelaterat våld och förtryck är områden som behöver prioriteras både på nationell, regional och lokal nivå.

Jämställdhetsmyndigheten delar utredningens bedömning att det behövs insatser för att stärka skydd, stöd och behandling för barn som vistas i skyddat boende tillsammans med en våldsutsatt förälder. Det befintliga förslaget om en ny lag med särskilda bestämmelser om placering på skyddat boende kommer innebära en förstärkning.²⁷ Lagförslaget är emellertid inte tillräckligt för att säkerställa att barn skyddas från umgänge med våldsutövande föräldrar. Socialtjänsten får enligt lagförslaget fatta beslut kring begränsning av umgänge endast under begränsade tidsintervaller, vilket gör att barns skydd från umgänge med våldsutövande föräldrar inte säkerställs långsiktigt. Jämställdhetsmyndigheten vill se tydliga åtgärdsförslag för alla barns rätt till skydd från umgänge med våldsutövande föräldrar, även de barn som inte placeras på skyddat boende med stöd av den nya lagen och de barn som lever med skyddade personuppgifter. Flera av myndighetens rapporter lyfter riskerna med umgänge med våldsutövande föräldrar där flera förslag på åtgärder och insatser lämnas.²⁸

²² Jämställdhetsmyndigheten (2022), Uppgifter om våld är inget undantag.

²³ Jämställdhetsmyndigheten (2022), Uppgifter om våld är inget undantag; Jämställdhetsmyndigheten (2023), Sätt barnen i centrum för tvisten om deras liv.

²⁴ Socialstyrelsen (2022), Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2018–2021; Socialstyrelsen (2018), Dödsfallsutredningar 2016–2017.

²⁵ Dir. 2022:115 Exitprogram för personer som är utsatta för prostitution; Dir. 2022:100 Skydd stöd och vård för personer som har utsatts för övergrepp vid produktion eller distribution av barnpornografi.

²⁶ Dir. 2021:84 Barn och unga i samhällets vård.

²⁷ Lagrådsremiss: Ett fönster av möjligheter – stärkta rättigheter för barn och vuxna i skyddat boende.

²⁸ Jämställdhetsmyndigheten (2022), Uppgifter om våld är inget undantag; Jämställdhetsmyndigheten (2022), Skyddade personuppgifter – oskyddade personer; Jämställdhetsmyndigheten (2022), Bortförda barn och unga; Jämställdhetsmyndigheten (2023), Sätt barnen i centrum för tvisten om deras liv.

15.3.5 Stödet i barnets vardag ska stärkas

Jämställdhetsmyndigheten ser positivt på förslaget att Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd ges i uppdrag att kartlägga tillgången till, och eventuella behov av fortsatt utveckling av, stöd- och informationsmaterial riktat till föräldrar och andra närstående om hur de kan ge stöd i vardagen till barn som utsatts för våld. Förslaget ligger väl i linje med myndighetens andra uppdrag, exempelvis att främja utvecklingen av våldsförebyggande arbete genom stöd till föräldrar inriktat på familjer i en hederskontext²⁹ samt medverkan i Jämställdhetsmyndighetens uppdrag att översätta det evidensbaserade programmet Dating Matters som syftar till att förebygga våld i ungas partnerrelationer.³⁰ Jämställdhetsmyndigheten är särskilt positiv till att utredningen lyfter vikten av tillgång till information om situationer då barn utsätts för våld och/eller sexuell exploatering på nätet. Myndigheten vill i sammanhanget uppmärksamma barns, och särskilt flickors, utsatthet på exposekonton.³¹ Föräldrar spelar en viktig roll i att upptäcka de barn som redan har utsatts eller som är i riskzonen för att utsättas. Myndigheten vill påpeka vikten av att det också behöver finnas informations- och stödmaterial till de pojkar och unga män som utsätts, utsätter eller riskerar att utsätta andra barn.

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i att stöd i syfte att stärka den nationella stödlinjen 116 111 bör säkerställs långsiktigt. Möjligheten att få stöd anonymt är av betydelse utifrån att barns och föräldrars/vuxnas intressen inte alltid sammanfaller. För vissa barn som utsätts för våld och/eller lever i en hederskontext kan förälders vetskap om att barnet sökt stöd leda till en hotfull situation för barnet. Myndigheten vill även lyfta vikten av andra aktörer dit barn i utsatta livssituationer kan få stöd och hjälp anonymt, samt ideella jourverksamheter på nätet.³²

15.4 Barns rättigheter i brottmålsprocessen ska tillgodoses

Utredningen menar att den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn och de förslag som lämnas är utformade för att omfatta alla barn och alla former av våld som barn kan utsättas för, oavsett i vilken situation våldet utövas och av vem. Ändå begränsas det fjärde långsiktiga målet till situationer då det finns misstanke om att barnet utsatts för vad som i en brottmålsprocess benämns som våldsbrott. En snävare våldsdefinition medför att flera våldsutsatta barn exkluderas eller osynliggörs. En stor del av det våld som barn utsätts för polisanmäls inte och når därför inte en brottmålsprocess. Därutöver har det exempelvis inte väckts några åtal på ett år sedan det nya brottet om hedersförtryck trädde i kraft. Det är vidare tydligt att våldsutsatta barns rättigheter i andra processer, exempelvis i mål om vårdnad, boende och umgänge, inte tillgodoses.³³

²⁹ Regeringsbeslut A2021/02053.

³⁰ Regeringsbeslut A2022/00840.

³¹ Ecpat (2023), ”Jag tittade bara, jag gjorde inget elakt”: En rapport om barns utsatthet på exposekonton.

³² Korkmaz, Överlien (2023), Våld i ungas nära relationer & det ideella stödet: Möjligheter och begränsningar.

³³ Jämställdhetsmyndigheten (2022), Uppgifter om våld är inget undantag; Jämställdhetsmyndigheten (2023), Sätt barnen i centrum för tvisten om deras liv.

Jämställdhetsmyndigheten vill se ett långsiktigt åtgärdsförslag som säkerställer att alla våldsutsatta barns rättigheter tillgodoses, även i andra rättsliga förfaranden såsom mål om vårdnad boende och umgänge och LVU-mål. För att stärka förutsättningarna för att barnets rättigheter och intressen tillvaratas och synliggörs bör bland annat förändringar avseende barnets talerätt och barns rätt till ombud övervägas i alla mål som rör vårdnad, boende och umgänge. Dagens reglering där barnet varken ses som part, har talerätt eller rätt till ombud riskerar att osynliggöra barnet.³⁴ Därutöver vill myndigheten betona vikten av att barn utsatta för barnfridsbrott har samma rättigheter som barn i andra brottmålsprocesser.

15.4.1 Barn ska få individanpassad information under brottmålsprocessen och ges goda förutsättningar att komma till tals och få sina åsikter beaktade

Jämställdhetsmyndigheten tillstyrker förslaget om att det införs krav på att barn som är målsägande ska få anpassad information under brottmålsprocessen.³⁵ Att förtydliga kravet på informationsskyldighet behandlar emellertid inte nämnvärt vem som har ansvar för att ge barnet anpassad information. Även vad för slags rutin som ska tillämpas är till viss del otydligt och det föreslås inte några gemensamt ordnade rutiner för dokumentation av vad den särskilda företrädaren eller målsägandebiträdet har lämnat för information.

Jämställdhetsmyndigheten tillstyrker förtydligandet att barnet ska ges goda förutsättningar att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet, men anser att det saknas ett utvecklande resonemang kring hur detta faktiskt ska realiseras. Återigen vill myndigheten betona vikten av att de åsikter barnet framför ska beaktas, även vad gäller de yngsta barnen, samt att barnet får återkoppling om det beslut som fattas och hur barnets delaktighet påverkat beslutet.

15.4.2 Yrkesverksamma ska bemöta barnet på ett respektfullt och anpassat sätt och ha särskild kompetens

Jämställdhetsmyndigheten välkomnar förslaget om utbildningsinsatser till rättsväsendets aktörer och biträdande jurister/advokater avseende fördjupad kunskap om att vara barn och våldsutsatt och barnets rättigheter enligt FN:s konvention om barnets rättigheter. Jämställdhetsmyndigheten vill särskilt lyfta vikten av att hedersrelaterat våld och förtryck, könsstypning av flickor och kvinnor samt prostitution och människohandel inkluderas i utbildningsinsatserna, då myndigheten sett att den kunskapen saknas hos domstolarna.³⁶ Domare, både juridiska domare och nämndemän, behöver ges förutsättningar för att ha möjlighet att prioritera utbildningsinsatser och vissa utbildningar bör vara obligatoriska.

³⁴ Jämställdhetsmyndigheten (2023), Sätt barnen i centrum för tvisten om deras liv.

³⁵ Förslag om ändring i förundersökningskungörelsen (1947:948), lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn och lagen (1988:609) om målsägandebiträde.

³⁶ Jämställdhetsmyndigheten (2022), Uppgifter om våld är inget undantag; Jämställdhetsmyndigheten (2020), Förebyggande arbete mot könsstypning av flickor och kvinnor; GRETA (The group of experts of Action against Trafficking in Human Beings), CP (2018) 28.

Jämställdhetsmyndigheten tillstyrker förslaget om att förhör med någon under 18 år ska hållas av en person med särskild kompetens för uppgiften. Barnrättskommittén konstaterar i sin allmänna kommentar 24 att fortlöpande och systematisk utbildning av yrkesutövare inom rättskipningssystemet för barn är avgörande för upprätthållande av rättigheter och garantier som ska säkerställa att alla barn får en rättvis behandling och rättegång.³⁷ Myndigheten vill här understryka vikten av kompetens om barn i särskilt utsatta situationer, bland annat de yngsta barnen. Exempelvis bör förhörsmetoden vid barnförhör utvecklas beträffande hedersrelaterat våld och förtryck och all sexuell exploatering av barn. Myndigheten anser även att förslaget är särskilt viktigt när det gäller barn som är över 15 men under 18 år och som blivit utsatta för sexuell exploatering, eftersom dessa barn riskerar att falla mellan stolarna till följd av polisens varierande rutiner vad gäller brott och barnets ålder.³⁸

Jämställdhetsmyndigheten anser att nödvändig kompetensutveckling och yrkeserfarenhet hos jurister som förordnas att företräda barn ska omfattas av ett ska-krav. Detta mot bakgrund av nuvarande brister i lämplighet och kunskap. Det bör även vara ett krav att kunskaperna och erfarenheterna intygas till domstolen innan ett eventuellt förordnande om uppdrag som juridiskt biträde. Domstolar gör inte alltid en prövning av om jurister som företräder barn som målsägande är lämpade, vilket utgör en allvarlig brist.³⁹ Myndigheten vill betona att domstolarna har ett ansvar att vid bedömning av vem som ska utses som särskild företrädare säkerställa att kravet på särskild lämplighet uppfylls.

15.4.5 Samverkan måste ske med barnets behov i fokus - barnahusverksamheter ska finnas i hela Sverige och utvecklas

Jämställdhetsmyndigheten tillstyrker de tre författningsförslagen⁴⁰ i det förstärkta ramverket som tydliggör aktörers ansvar att på olika sätt och tillsammans arbeta för att tillgodose barns rättigheter. Myndigheten anser dock, till skillnad från utredningen, att barns tillgång till ett barnahus behöver fastslås i lag. Var i landet ett barn blir utsatt för våld ska inte vara avgörande för möjligheten till nödvändigt stöd och skydd, något som är av stor betydelse för att barns rättigheter i brottmålsprocessen ska tillgodoses. Vidare kan lagreglering om aktörers samverkan stärka förutsättningarna för prioritering av frågorna samt bidra till en förankring av arbetet på hög nivå i verksamheterna. Även förutsättningarna för nationell uppföljning och tillsyn stärks genom att det grundläggande ansvaret regleras i lag.

³⁷ CRC/C/GC/24.

³⁸ För närvarande utreds om det straffrättsliga skyddet mot sexuella kränkningar av barn i åldern 15–17 år i förhållande till utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling behöver stärkas, se Dir. 2022:7.

³⁹ Barnafriad (2019), Slutrapport utvärdering av barnahus, S2018/00212/FST.

⁴⁰ Det tydliggörs i förundersökningskungörelsen (1947:948) hur barnets rättigheter ska tillgodoses vid förhör av barn som misstänks ha utsatts för våld, i socialtjänstlagen (2001:453) om socialtjänstens ansvar att ge barnet stöd i samband med medverkan i en brottsutredning samt i polislagen (1984:387), förordningen (2015:743) med instruktion för Åklagarmyndigheten, socialtjänstlagen (2001:453) och hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) om krav på samverkan och samverkans syfte.

Jämställdhetsmyndigheten anser vidare att det bör säkerställas att barnahus har kunskap om alla former av våld, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck och sexuell exploatering av barn.

15.5 Kunskaps- och metodutvecklingen ska stärkas

15.5.2 Uppföljningen av våld som drabbar barn ska förbättras

Jämställdhetsmyndigheten är positiva till att våld mot barn ska följas upp genom en nationell prevalensundersökning som genomförs vart femte år. Det är nödvändigt att det görs återkommande och med ett bestämt tidsintervall. Myndigheten anser emellertid att Stiftelsen Allmänna Barnhuset bör vara ansvarig för genomförandet utifrån den kunskap och erfarenhet stiftelsen besitter av tidigare studier om våld mot barn och sexuella övergrepp i Sverige samt vikten av kontinuitet för kunskapsutvecklingen inom området.

15.5.4 Stärkt implementering av tillgänglig kunskap

Jämställdhetsmyndigheten välkomnar förslaget att undersöka förutsättningarna för examensmål rörande våld mot barn. Myndigheten anser emellertid att det är anmärkningsvärt och en stor brist att examensmålet om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer inte inkluderas i förskolelära- och lärarutbildningar.⁴¹ Det är nödvändigt att såväl nyss nämnda examensmål som ett särskilt examensmål om våld mot barn inkluderas i yrken där professionella i sin yrkesutövning kan komma att möta människor som är utsatta för våld eller är våldsutövare. Myndigheten vill i detta sammanhang även uppmärksamma utredningen på att det är många yrkesverksamma som arbetar med barn som inte har högskoleexamen. Det kan handla om till exempel vård- och behandlingspersonal vid HVB, stödboende och SiS eller inom LSS. Det behöver säkerställas att även dessa yrkesverksamma får tillgång till kunskap om våld mot barn. Myndigheten anser därför att även vårdprogram inom gymnasieskola och yrkeshögskola bör inkludera våld mot barn i examensmålen.

Utifrån att utredningen föreslår stärkt implementering av tillgänglig kunskap vill Jämställdhetsmyndigheten lyfta myndighetens arbete med att översätta och anpassa det manualbaserade och evidensbaserade programmet Dating Matters som syftar till att förebygga våld i ungas partnerrelationer. Dating Matters har bland annat även visat positiva effekter på utövning av och utsatthet för sexuella trakasserier, delaktighet i våld och andra typer av brott samt bruk av alkohol, tobak och narkotika.⁴² Jämställdhetsmyndigheten anser att det är viktigt att även undersöka möjligheten att ta fram manualbaserade program, utvärderade och med stöd i forskning gällande fler våldsområden.

⁴¹ SFS 2017:857; Jämställdhetsmyndigheten (2021), Utbildning för ökad kunskap.

⁴² Jämställdhetsmyndigheten (2022), Översätta, anpassa och utvärdera två våldsförebyggande program. Safe Dates och Dating Matters.

2023-07-24
Remissvar SOU 2022:70
Diarienummer: ALLM 2023/114

Fredrik Gladh
Tillförordnad generaldirektör

Åsa Hjertström
Utredare

Hilda Holmström
Utredare

I ärendets slutliga handläggning har avdelningschefen Berit Jernberg och enhetschef Mikael Thörn deltagit.